

УДК 343.341

Михайло Олександрович Акімов,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

НЕЗАКОННА ПАРАМІЛІТАРНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПОТРЕБА ТА ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ

Антитерористична операція на південному сході України, що тривала у 2014–2018 рр., вже рік продовжується як Операція об'єднаних сил. Відтак рішенням вищого керівництва держави констатовано, що нашим супротивником у гібридній війні є не просто самопроголошені квазідержавні утворення «ДНР» та «ЛНР», а сепаратистські збройні формування, підтримані ззовні країною-агресором.

Ефективна протидія цим угрупованням обумовлює потребу більш широкого застосування воєнних та спеціальних методів, засобів і сил, ніж правоохоронних. Водночас подібне протистояння актуалізує забезпечення невідворотності та індивідуалізації кримінальної відповідальності винних у вчиненні злочинів осіб, інакше безкарність та (або) неадекватність покарання скоєному лише поглибить сепаратистські настрої та породить сумніви у життєздатності України як суверенної незалежної держави.

Коли невизначено широке коло осіб та охоронюваних відносин може зазнати різноманітних посягань, порушуються засадничі умови безпечного існування в суспільстві, тобто відносини загальної безпеки (як складової громадської безпеки). Беручи до уваги, що вказані дії вчиняються членами специфічних об'єднань (створених з порушенням чинного законодавства, ієрархічно побудованих, спеціально навчених, оснащених зброєю тощо), вони містять ознаки складу злочину, передбаченого ст. 260 КК України. На нашу думку, така кваліфікація максимально точно відображає організований характер подібних дій та краще висвітлює сутність сепаратистських угруповань, їх учасників та злочини, що ними вчинюються.

З іншого боку, ми є свідками перманентних конфліктів між владою та опозицією, фінансово-промисловими групами та окремими представниками великого бізнесу за контроль над виробничими потужностями, фінансовими потоками, виборчими процесами, а також щодо реалізації можливостей трансформації владного ресурсу у грошовий. Сторони таких конфліктів залучають до участі у них різноманітні приватні охоронні структури та формування громадськості (ветеранів, молоді та ін.), що або є складовою політичних сил (рухів), або піддаються певній ідеологічній обробці. Останні не тільки дозволяють використовувати себе, а й збільшують вплив на економічну та політичну ситуацію, здобувають ресурси усіх видів тощо, фактично перетворюючись на добре підготовлені та оснащені приватні армії (тобто ті самі формування, функціонування яких є кримінально караним відповідно до ст. 260 КК України).

Держава – законний монополіст на застосування примусу в країні – утримує армію для оборони від зовнішніх загроз та правоохоронні органи для підтримання правопорядку. Натомість приватні силові інструменти (неважливо, кому вони належать) є перш за все засобом нападу і використовується для цього. Відтак для перешкодження інтенсифікації сепаратистських настроїв в окремих регіонах та з метою попередження і припинення участі згаданих вище структур у політичних акціях та рейдерських захопленнях законодавець справедливо вдався до єдиного можливого кроку – криміналізації створення подібних формувань, а також участі в них та в їх діяльності.

Відповідальність за творення та діяльність незаконних воєнізованих та збройних формувань була встановлена ще на початку 90-х років ХХ століття, проте практики застосування відповідної норми до останнього часу майже не було; майже відсутні і наукові розробки даної проблематики. Тому не дивно, що деякі питання застосування ст. 260 КК України залишаються дискусійними; йдеться і про недостатню визначеність окремих понять, і про одночасне використання подібних один до одного термінів, і про недосконалі формулювання певних дій при вчиненні цього злочину тощо.

Поняття «не передбачене законом» означає, що при створенні воєнізованого (збройного) формування порушуються положення:

• Конституції України («На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом» – ч. 6 ст. 17, «Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань» – ч. 2 ст. 37) та

• інших законів України («Громадські об'єднання не можуть мати воєнізованих формувань» – ст. 4 Закону України «Про громадські об'єднання»).

Ще одним аспектом незаконності подібного формування є те, що воно не набуває законного характеру у разі створення із зовні правомірною метою (захист держави, охорона публічного порядку та ін.). Чинні Конституція та закони України прямо вказують на органи державної влади, що здійснюють оборону країни та забезпечують правопорядок). Звідси створення воєнізованих (збройних) формувань (у тому числі органами місцевого самоврядування та юридичними особами) підриває конституційний лад і державний суверенітет.

З точки зору законодавця, воєнізоване формування не передбачене «законами України», а збройне – «законом» (ч.ч. 1 та 2 ст. 260 КК України відповідно). Навіть не беручи до уваги неприпустиму різницю формулювань, уточнення щодо воєнізованого формування є зайвим – в Україні така діяльність в будь-якому не може регулюватись нормами законодавства іншої держави.

Термін «формування» носить специфічно військовий характер (ним є підрозділ, загін, дружина тощо). З огляду на це слушно припустити, що:

• хоч кількість осіб у формуванні є оціночною ознакою, доцільно визначити її чисельно відповідною хоча б первинній військовій одиниці (відділенню, розрахунку, екіпажу), інакше це поняття втратить притаманні йому характерні особливості;

• формування як військова одиниця не існує без командира та підлеглих, а отже, має місце лише при складних різновидах співучасті (організована злочинна група та злочинна організація).

Визначальним критерієм поняття, про яке йдеться, все ж є не кількісний, а якісний. Воєнізоване (збройне) формування здатне (повинно бути здатним) провести бойову (військову) операцію; цим воно і відрізняється від групи осіб за попередньою змовою, організованої групи та злочинної організації.

Поняття «збройне формування» законодавець розкриває через термін «група» (хоча на перший погляд більш логічним є вважати збройне формування різновидом воєнізованого, оскільки за винятком озброєності вони подібні одне до одного). Зазначене питання важливе, оскільки поняття «група» може означати навіть співвиконавство без попереднього розподілу ролей (а подібне призводить до втрати характерних рис, притаманних саме формуванню). Термін же «збройна група» надто схожий на банду, що лише ускладнює розмежування злочинів, передбачених ст.ст. 257 та 260 КК України.

Крім цього, збройне формування «незаконно має на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю». Варто наголосити, що незаконне формування за визначенням не може мати будь-яку зброю на законних підставах. Зброя лише тоді називається зброєю, коли вона придатна для використання за призначенням (інакше вона просто не буде предметом даного чи іншого злочину). На додачу до цих зайвих уточнень законодавець вжив унікальне для чинного вітчизняного кримінального законодавства поняття «вибухова зброя». На наше переконання, визначення було б більш універсальним та не залишало б простору для різних тлумачень у разі використання усталених термінів «вогнепальна чи холодна зброя, бойові припаси, вибухові речовини».

Нарешті, згідно ст. 260 КК України формування не можна визнати збройним, якщо воно має замість зброї бойову техніку (адже міномет, гармата, чи танк є саме бойовою технікою). Парадоксально, але чотири особи з великокаліберним зенітним кулеметом – це збройне формування, що підпадає під ознаки ст. 260 КК України, а стільки ж осіб, які складають розрахунок пускової установки зенітного ракетного комплексу «Бук», можна притягти до відповідальності лише за незаконне зберігання вибухових речовин (у ракетах). Водночас згідно ч. 2 згаданої статті є кримінально караним постачання збройним формуванням «військової техніки» (навіть не «бойової», хоча ці два поняття суттєво відрізняються між собою).

На нашу думку, подібних неузгодженостей та розбіжностей можна уникнути, спростивши дану статтю шляхом внесення редакційних змін. Пропонується:

• змінити назву ст. 260 КК України, виклавши її як «Незаконна парамілітарна діяльність». Поняття «парамілітарний» (лат. – «подібний до військового»), по-перше, максимально точно

відображає характер даного об'єднання людей, і по-друге, охоплює як воєнізовані, і збройні формування;

- визначити у ч. 1 цієї статті простий склад злочину як «Створення не передбаченого чинним законодавством парамілітарного формування, а так само і участь у його діяльності...». Таким чином можна буде не тільки спростити дану статтю, а й вказати на підвищену суспільну небезпеку такого формування (незалежно від характеру);

- нинішню ч. 3 ст. 260 КК України викласти як: «Керівництво зазначеним формуванням, його фінансування, постачання вогнепальної чи холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, бойової техніки...» (задля більш точного визначення предмету злочину);

- передбачити у примітці до даної статті визначення такого змісту: «Під парамілітарним формуванням слід розуміти об'єднання фізичних осіб, що побудоване на засадах єдиноначальства, підпорядкованості та дотримання дисципліни, у якому проводиться військова, спеціальна чи фізична підготовка та яке може мати на озброєнні вогнепальну чи холодну зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої, бойову техніку».

Підсумовуючи, зауважимо, що проблема кримінально-правової оцінки діяльності воєнізованих та збройних формувань носить комплексний характер і з огляду на її актуальність та на підвищену суспільну небезпеку самого існування таких об'єднань потребує подальшої розробки та невідкладного впровадження отриманих результатів у правозастосування.

Одержано 13.03.2019

УДК 343.326+343.349

Дмитро Петрович АЛАДОЧКІН,

курсант 3 курсу факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Ксенія Володимирівна ЮРТАЄВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ І ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКЛИКІВ ДО ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ

Щодня в світі вчиняються терористичні акти, які порушують невідчужувані права людей, завдають значену матеріальну шкоду та порушують публічну безпеку. В останні роки у зв'язку загострення криміногенної ситуації у східних регіонах України значно збільшилися кількість вчинених терористичних актів. Ці події викликали необхідність перегляду кримінальної відповідальності за вчинення публічних закликів до вчинення окремих злочинів проти основ національної безпеки, громадської безпеки та громадського порядку, включаючи за публічні заклики до вчинення терористичного акту. У Кримінальному кодексі України (далі – КК України) відповідальність за публічні заклики до вчинення терористичного акту передбачена статтею 258-2.

Суспільна небезпека публічних закликів до вчинення терористичного акту полягає в тому, що вони створюють умови для вчинення терористичного акту для значних верств населення. Заклики, проголошені відкрито, тобто в присутності інших осіб, спрямовані на великий масовий вплив та надають можливість вплинути на формування громадської думки, яка, у свою чергу, має практичну спрямованість, виражає моральні, політичні, правові та інші установки (погляди, судження). Крім того такі заклики здатні викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку.

Для кваліфікації злочину, передбаченого ст. 258-2 КК, має значення спосіб публічних закликів та розповсюдження матеріалів. Так, у ч. 1 ст. 258-2 КК передбачена відповідальність за